

Időszerű-e az emberfilozófia?

A *Voproszi filozofii* 1980-ban új rovatot indított *Ember a mai világban* címmel. A rovatot bevezető szerkesztői jegyzetekben a lap arra hivatkozik, hogy az emberproblematika a XX. század végén új kérdéseket tesz fel a marxista filozófiának. E kérdéseket azonban — bonyolultságuk folytán — csak a konkrét embertudományok művelőivel (szociológusokkal, történészekkel, pszichológusokkal, biológusokkal, akadémikusokkal és esztétikai tudományok kutatóival, kulturológusokkal, művészekkel) együttműködve lehet megválaszolni. Az új rovat a meddő viták helyett bátor kérdésfelvetést, a szakmai elszigetelődéssel szemben interdiszciplináris összefogást, az emberfilozófia elvont általánosságai helyett a jelenkor antropológiai elmentmondásainak konkrét vitáját kívánja támogatni. A szerkesztői bevezető után az új rovat egy kerekasztal-beszélgetés anyagát közli (1980. 7:95—115.). A beszélgetés résztvevői valamennyien filozófusok: a filozófiai tudományok doktorai, kandidátusok, akadémikusok. Abban mindenki egyetértett, hogy szükség van az emberre vonatkozó általános marxi elveknek a továbbfejlesztésére. A hozzászólók egy része azonban tagadta, hogy az emberfilozófiát külön hely illetné meg a dialektikus és történelmi materializmuson belül.

A szocialista országok filozófiai irodalmában — mint T. I. Ojzerman akadémikus, neves Hegel-kutató rámutatott — széles körben elterjedt a marxista filozófiát alapjában véve „filozófiai antropológiá“-nak tartó felfogás. A szovjet szakirodalomban ezt az álláspontot legvilágosabban B. T. Grigorján fejtette ki. Szerinte ma már szükségessé vált „egy sajátos, önálló emberfilozófia kidolgozása a marxista—leninista filozófia keretein belül“. Ezt nemcsak az emberre vonatkozó tudományos ismeretek gyors felhalmozódása, az „új személyiség“ kialakulása, a gyakorlat által felvetett új, égető problémák jelentkezése követeli meg, hanem a marxista filozófia belső fejlődése is. Csak az önálló emberfilozófia kidolgozása biztosíthatja a marxista filozófia jövőbeli fejlődési távlatait (1980. 7:97—98.). A szovjet filozófiai irodalomban mindenesetre nem elszigetelt az ellenkező vélemény sem, miszerint az emberfilozófia önálló kidolgozásának követelménye nem a marxizmus fejlődéséből adódó belső szükségesség, hanem legfeljebb a marxizmus újabb — kívülről jövő — „megújítási kísérlete“.

Nem véletlen, hogy a hozzászólók mindegyike érinti a „filozófiai antropológia“ időszerűségének a kérdését. Napjaink időszerű követelménye-e újragondolni az ember helyét a filozófiában? Az önálló emberfilozófiát elutasító álláspont képviselői egyrészt azzal érvelnek, hogy az emberproblematika konkrét vizsgálatával külön szaktudományok foglalkoznak, s a tudományos eredmények általánosítása a kialakulóban lévő általános embertudományra hárul. Másrészt szerintük a marxi filozófia eleve magában foglalja az emberfilozófiát; a marxista filozófus nem beszélhet úgy a társadalomról, hogy egyúttal ne érintené az emberi problematikát. „A társadalomtörténet végső soron az ember fejlődésének története — hangsúlyozza a marxista kultúrelmélet ismert képviselője, V. M. Mezsujev. — Nincs olyan kategóriája a történeti materializmusnak, amely ne az ember szerepére utalna a történelemben.“ (1980. 7:103.) Ezt az álláspontot képviseli végletes formában a szerkesztőség felelős titkára, L. I. Grekov, aki úgy véli, hogy az emberi problematika fejlesztésében a „filozófiai antropológia“ már semmi újat nem hozhat, hiszen az ember helye a marxista filozófián belül már rég megoldott kérdés. De ő is elismeri, hogy nem lehet megmaradni a „minden az ember nevében“ és a „minden az emberért“ humanista általánosságainál, amikor olyan bonyolult problémákkal kell szembenéznünk, mint a pszichopatológia, az alkoholizmus, a narkománia, amelyek legalább olyan mértékben társadalmi, mint amennyire biológiai jelenségek. „Az általánosságok ideje lejárt — mondja Grekov. — Mi az ember? Mi az emberi élet értelme? Melyek az ember lehetőségei? E kérdéseket már nem lehet általános filozófiai formulákkal megválaszolni.“ De a konkretizálást nem a „filozófiai antropológia“ jelszava teszi időszerűvé, hanem maga az élet. Az emberi patológia kérdéseinek megoldása sem hárulhat csak a filozó-

fusokra: „A megoldás kulcsa — a társadalomfilozófiai elemzés és a konkrét-tudományos analízis találkozása.” (1980.7:110—112.)

Már magának a kérdésvetítésnek az ellentmondásosságát jelzi, hogy a kerekasztal-beszélgetés minduntalan az emberproblematika szemantikai vonatkozása-
hoz kanyarodott vissza. A terminológiai kérdések túlsúlya lényegében a hatvanas-
hetvenes évek antropológiai vitáit idézte: a *Le Pensée*, a *Magyar Filozófiai Szemle*,
a *Valóság*, a *Revista de filozofie* egykori kérdésvetéseit reprodukálta (pl. van-e
a marxizmusnak antropológiája, a „filozófiai antropológia” kifejezés meghonosí-
tható-e a marxista filozófiában?). E kérdésekre adható válaszok maguk sem ha-
ladják meg a kérdésvetítés korlátozottságát, a véleményeket a szovjet filozófiai
folyóirat kerekasztal-beszélgetése is csak a kérdés megfogalmazásából adódó tö-
résvonalak mentén sarkíthatta: a filozófusokat vagy a „filozófiai antropológia” hi-
veinek, vagy pedig e kifejezés ellenzőinek táborába sorolta be. Az emberfilozófia
szükségessége mellett érvelők (a *Voproszi filozofii* hasábjain az elmúlt évtizedben
főleg a grúz filozófusok képviselték ezt az álláspontot) joggal hivatkozhattak arra,
hogy a jelenkori antropológia és ennek szakágazatai (a biológiai, ökológiai, gaz-
dasági, történeti, nyelvészeti, szimbolikus, strukturális, lélektani, pszichiátriai, po-
litikai stb. antropológiák) az utóbbi fél évszázadban olyan jelentős eredményeket
értek el, olyan, az etnográfia mentse meghaladó általánosításokig jutottak, ame-
lyektől a mai marxista filozófiai gondolkodás nem tekinthet el. A „marxista
antropológia” szovjet védelmezői jelentős hazai (szovjet) eredményekre is hi-
vatkozhatnak: Igor Sz. Kon az emberi szexualitás, a kapcsolatteremtés antropoló-
giai vonatkozásairól közölt igen fontos tanulmányokat, J. J. Basszin a társadalmi
szimbolizmusok és a tudattalan kérdéseit közelíti meg a történeti materializmus
általánosságait meghaladó konkrétsággal, P. P. Porsnyev és A. J. Gurevics a tör-
téneti antropológia, Jurij Lotman pedig a kultúrszemiotika terén értek el nemzet-
közi szinten is számottevő eredményeket. (Valamennyi hozzáférhető magyar nyel-
ven is!) A kerekasztal-beszélgetésen sajnálatos módon egyikük sem volt jelen,
munkásságukról nem történik említés. Ojzerman akadémiáson hivatkozik ugyan a
marxista filozófiai antropológia bizonyos eredményeire (pl. a román C. I. Gulian-
ra), de csak mint egy „elfogadhatatlan álláspont” képviselőit tartja említésre méltó-
nának őket, kérdésvetéseiket nem értékeli. Egyáltalán nem tesz említést a mar-
xista Lukács György „antropológiai” érdeklődéséről, és szemmel láthatólag nem ves-
tudomást a mindennapi élet, az emberi szükségletek, a munka, a közösség, a szim-
bolikus jelentésadás, az ember szubjektív világa kategóriáinak marxista kidolgozását
szorgalmazó törekvésekről (pl. Janusz Kuczyński és mások). Az emberproble-
matikához való ellentmondásos viszonyulás T. I. Ojzermannal szintén a terminoló-
giai vonatkozások eltúlzásából adódik. Az álláspont ellentmondásossága leginkább
abban érhető tetten, ahogy az emberproblematika súlyáról folytatott beszélgetés
e legjelentősebb szaktekinvélye az emberproblematika igenlését csak feltételesen
vállalta: ha az emberre vonatkozó kérdések nem bontják meg a marxizmus ha-
gyományos szerkezetét, nem párosulnak a marxista antropológia önállósulására
irányuló követelésekkel.

A fenti ellentmondások ismeretében talán érthető, hogy a *Voproszi filozofii*
új rovata a kerekasztal-beszélgetés közlését követően sokáig nem talált magára. Az
első tanulmány pontosan egy évnyi kihagyás után jelent meg a rovatban (1981.
7:38—51.). Szerzője, A. G. Mislivcsenko úgy próbálja meg elkerülni a terminoló-
giai csapdát, hogy elsősorban az emberproblematika konkretizálásának módszer-
tani nehézségeivel foglalkozik. Mislivcsenko élesen szembefordul azokkal a meg-
rögzött „gondolkodási sztereotípiákkal”, „amelyek az új jelenségeket mindig csak
a régi skatulyákba tudják besorolni”. Ilyen skatulyáknak tartják egyes szerzők az
ún. „dialmat” és „törtmat” emberfelfogását. Van tehát egy „dialmat” és egy „tört-
mat” emberünk, melyek közül az előbbi az „általános”, az utóbbi a „különös”. Az
első — úgymond — általános terminusokban írja le az emberi természetet vagy
az emberi lényegét (pl. anyag, fejlődés, törvényszerűség), a második a különöshöz,
a társadalmihoz való viszonyában írja le az embert (egyén, közösség, osztály, tár-
sadalmi haladás). Mislivcsenko szerint még nem értek meg az objektív feltételek
ahhoz, hogy az embertudományok által felvetett valamennyi kérdést összegező, új
filozófiai diszciplínát hozunk létre. Egyelőre még ott tartunk — írja —, hogy az
elvonat fogalmakat (emberi lényeg, tudat, szabadság, elidegenedés) új, konkrét ka-
tegóriákkal egészítsük ki, amelyek képesek megragadni az ember bioszociális vo-
natkozásait, szubjektív világát, a társadalmi lét egyéni és közösségi formáit, az
emberi cselekvés emocionális-akarati dimenzióit.

E kategóriák integrálására, az „emberegész” újratemtésére csak akkor kerül-
het sor, ha sikerült adekvát elméleti elemzésben elmélyíteni az emberproblematika
címszó alatt számon tartott egész kérdéskört.

Fenti olvasmányaink alapján megállapíthatjuk, hogy sem az egyoldalú terminológiai, sem az egyoldalú módszertani megközelítés nem oldja meg „az ember felszeleteléséből” adódó problémákat. Többet ígérne, ha a vitatott kérdéskör tartalmi vonatkozásait helyeznénk előtérbe. A tartalmi megközelítés nyilvánvalóvá tenné, hogy a filozófia „antropológiai” fordulata valóban nem pusztán divat, és hogy az emberproblematika kidolgozása terén mind a tudományos, mind a filozófiai kutatásnak megvan a maga létjogosultsága, specifikuma és viszonylagos önállósága.

Pop Éva

Az igazi újszerűség

Nem tudom, ki mennyire tartja célravezetőnek, hogy hatékonysága szempontjából vegyünk szemügyre egy néprajzi tárgyú kiadványt, de Péntek János könyve* kétségkívül megkívánja ezt az értelmezést is. Több recenziós kiemelte a nyelvészeti és néprajzi megközelítés összekapcsolását mint újszerű elemet. Úgy vélem, hogy az interdiszciplináris megközelítés csak elvi és módszertani feltétele ennek a munkának. Ez a tény nyilván önmagában is fontos, de nem jelent feltétlen újszerűséget. A könyv újszerűsége inkább az interdiszciplináris megközelítés kínálta elemzési lehetőségek figyelembevételében és kiaknázásában keresendő.

Legyen vizsgálódási keretünk egy egyszerű információs modell, amelyben az üzenet nem más, mint a bemutatott anyag, a befogadó pedig az olvasó. Ebben a sémában a közlő nem a szerző, hanem az a kisközösség, amely a könyvbe foglalt anyagot „megtermelte”. A szerző az a közvetítő, aki lehetővé teszi az információtovábbítást a kisközösség és az olvasó között. Emre szerzői alapállás következetes érvényesítése a második olyan feltétel, amely hatékonyabb elemzési lehetőségekhez nyit utat.

E könyv igazi újszerűsége a közlő és a befogadó kapcsolatának tökéletesebbé tételében mutatható ki. A hírközlés nyelvén a tökéletes információtovábbítás a közvetkezőket jelenti: a befogadónak (olvasónak) nyíljon lehetősége arra, hogy önmagában felépítse azt a szöveggörnyezetet, amelyben a közvetített információ létrejött. Legyen tisztában a közlő helyzetével, szándékával, a küldött információról alkotott véleményével. Ha mindezek a feltételek teljesülnek, akkor a pusztán információbefogadáson vagy -elutasításon túl a közlemény megértéséről is beszélhetünk. Mindehhez persze ideá-

lis közvetítőre van szükség, aki úgy válogat, szervez és továbbít, hogy ne akadályozza és ne ferdítse el a megértési folyamatot.

A kérdés az, hogy ebből a tökéletesnek nevezhető közlési sémából mennyit tudott a gyakorlatban is megvalósítani a szerző. Az alapvető követelményeknek eleget tesz: a témában „otthon” van, és a teljes tárgyilagosságot igényével közvetít. Ilyen elvi-módszertani alapállás mellett milyen tartalmakat tesz lehetővé az olvasó számára az eredeti szöveggörnyezet felépítését, ami nyilván nagyon nehéz? Egyrészt, mert előzménye hazai szakirodalmunkban nincs, másrészt mert az olvasó nem rendelkezik azokkal az előzetes feltevésekkel, tapasztalatokkal, intenciókkal, amelyek a közlemény eredeti kontextusának felállításához szükségesek. Az ide sorolható, a beszélt nyelven kívüli tartalmakat a szerzőnek kell adagolnia. Ez viszont kényes művelet. Ismert tény, hogy az egyén mindennapi tevékenysége során többféle „beszédformát” használ (pl. családapa, vásárló, beteg). A beszédformák a közösség által meghatározottak. Minden egyes beszédforma (pl. a varrottások készítéséről szóló szöveg) olyan sajátos jegyekkel rendelkezik, amelyek megkülönböztetik más beszédformáktól. Hasonnemű vizsgálatoknál alapvető követelmény — és ez a könyv egyik érdeme —, hogy az elemzés során ne lépjen túl az elemzett beszédformán, a kutató ne vigyen be külső értékelési szempontokat. Amíg csak egy beszédformát elemzünk, az elemzett anyag valamely szegmentumához hozzárendelt értéktétel szükségszerűen külső. Nem marasztalhatunk el például egy deviansnak tűnő szintaktikai szerkezetet, nem emelhetünk ki pozitív értéktétellel egy retorikai alakzatot. Ha ezt tesszük, akkor a kiemelt és minősített elemek azonnal elveszítik azt a jelentést, amelynek kimutatására elvben törekszünk. Minősítésre, viszonyítás-

* Péntek János: A kalotaszegi népi himzés és szókincse. Kriterion Könyvkiadó, Buk., 1979.

ra csak több, legalább két beszédforma elemzése után vállalkozhatunk, amikor bizonyos fokig rögzíthetők az egyes elemek funkcióváltozásai, formai megnyilvánulásai.

Péntek megkísérli az adott beszédforma három fő jellemzőjének körvonalazását (1. funkció, 2. kidolgozottság, 3. értékelés). E mozzanatok jelenségszintű elkülönítése olyan lépés, amilyenre eddig nem került sor hazai nyelvészeti szakirodalmunkban. E szempontok következetes érvényesítése jelentené a közvetítő tökéletes működését.

1. A jelek (nyelvi elemek) *funkció* szerinti elemzése kétségkívül a legteljesebb. Az elemzési kritérium a következő: tisztázni kell, hogy az elemzett beszédformában minden egyes jel milyen funkciót vállal. Mindazon jelek relevánsak, amelyek a beszédformában előfordulnak. Számuk sokkal több, mint amennyit le szoktak jegyezni, hiszen a lejegyzések többnyire csak a tárgyakkal és a munkafázisokkal kapcsolatos nyelvi formákra szorítottak. Szerzőnk túllép ezen, szövegcentrikussá téve a bemutatást. A közölt szövegek kitérő példaanyagot szolgáltatnak az elemzett jelek (nyelvi formák) funkcionálásának ellenőrzésére, ugyanakkor pedig tovább elemzendő anyagként is felhasználhatók. Ez utóbbit a gyűjtés módja teszi lehetővé azzal, hogy maga a beszélgetés nem lép túl a szituációra jellemző beszédformán. Ezeknek a szövegeknek a további elemzése tisztázhatná a jelek funkcionálásával kapcsolatos problémákat. A szerző ezt nem végzi el (külön dolgot igényelne ez a téma). Erdeme az, hogy megteremt egy ilyen típusú elemzés feltételeit, és e feltételek felmutatásával érvel egy ilyen típusú elemzés mellett.

2. Kisebb fejezetet szentel a szerző az adott beszédforma *kidolgozottságának* elemzésére. A témakör interdiszciplináris megközelítése ez esetben is több olyan értelmezési mozzanatot eredményezett, amelyek révén tartalommal lehetett megtölteni az egyébként szokásos alaktani elemzéseket. Vázlatosan bár, de képet alkothatunk magunknak az adott beszédformában funkcionáló jelek kidolgozottságáról, a kidolgozottság okairól. Ezen okok vizsgálata már nyelv és tudat, nyelv és kultúra elemi összefüggéseinek feltáráshoz vezethet el. Különösen fontosnak éreztük itt a szövszerkezetek szerveződésével kapcsolatos megállapításokat, a toldalékolás jelelméleti megközelítését. A vizsgálat, akárcsak az 1.-nél, itt is nyitott marad; ez a nyitott-

ság ráirányítja a figyelmet a kidolgozottság szövegszinten való elemzésének fontosságára. A jelközpontú megközelítés a nyelvi formák grammatikai elemzését lényegesen módosítja. Toldalékoknak, szavaknak, szókapcsolatoknak, szövegeknek az elemzése akkor kívánatos, ha tartoznak valamilyen kontextushoz, ha jelek. A jelek — morféma és egyéb voltuktól függetlenül — egyenértékűek. Egyedi megjelenési formájuk és szerveződésük együttes elemzése jelenti tulajdonképpen a kidolgozottság vizsgálatát.

3. A legnehezebb probléma az *értékelés* vizsgálata: hogy az elemzett beszédformában előforduló jelek milyen előjelű és mértékű érzelmi/értékelő töltéssel rendelkeznek. Vagyis: az adott beszédforma alanyai milyen affektív töltést, milyen értékelő mozzanatot visznek bele a szöveg minden jelébe. A nyelvi formák — épp jelvoltuktól eredően — beszédformaként más és más affektív értékelő töltéssel terheltek. A szerző nem elemzi ezeket az intencionális tartalmakat, de a kontextus leírásával/érzékeltezésével lehetőséget nyújt az olvasónak, hogy kiérezze az elemzett jelbe sűrített affektív/értékelő töltést. Az ilyen típusú elemzéshez a *funkció* és *kidolgozottság* eredményeinek összevetésére, a szituáció teljes leírására, a hangsúly, hanglejtés (a gesztusnyelv) figyelembevételére volna szükség.

E három szempont részleges alkalmazásával a könyv túllép a megszokott szókincstani elemzések gyakorlatán: a nyelvet nem csupán mint referenciális kódot értelmezi, hanem előtérbe állítja a viselkedésszervező komponenset, az affektív/értékelő töltést is. Ugyanakkor a referenciális kód működését egy jól meghatározott kontextusra vonatkoztatva vizsgálja. Ez a — Dell Hymes szavai-
val élve: etnopszociológiai — megközelítés olyan leíró jellegű vizsgálati lehetőségeket kínál, amelyeknek az elvégzése után tudunk valamit mondani a tudat és a nyelv, a tudat és a hagyomány, a kultúra és a tudat viszonyáról. Nyilván ehhez több beszédformát kell összehasonlítani, a funkció, a kidolgozottság és az értékelő mozzanatok alapján elemezni, miképpen valósul meg az egyes beszédformákon belül a nyelvi elemek (jelek) munkamegosztása (Hymes).

Ez a könyv módszerében és meglátásaiban egy ilyen munka körvonalait mutatja. Néprajzi és más természetű erényei mellett, úgy vélem, mindenképpen figyelemre méltó az elemzett elvi, módszertani újítás.

Bíró Zoltán

GÜNTER KUNERT: MIÉRT ÍR AZ EMBER? TANULMÁNYOK

Műfaji megjelölésként a *Tanulmányok* alcimnél talán pontosabb lett volna az *Esszék*. Kunert töprengő, vívódó, „kísérletező ember”; a tanulmányírók összegező bizonyosságai helyett kételyekkel, aggodalommal, felelősséggel szolgál egy megrendült tekintélyű hivatást. A tanulmányírónak módszere van. Günter Kunertnek stílusa, egyénisége, modora — mondhatnánk, ha ez a szavunk a kulturáltság, jó ízlés, illem fogalomkörök metszőpontjáról nem csúszott volna ki és le, abba a zónába, hol mindeme értékeknek már csak a puszta látszata dereng. Tanulmányíró sosem ad ilyen címet a könyvének, kérdőjeles, hivatása értelmét-tartalmát önkínzón tudakoló címet: *Warum schreiben?* S ha magában-magától kérdezi is, nem így hangzik a válasz: „Ameddig ír az ember, féken tartja a hanyatlást, nem következik be a mulandóság, és ezért írok én, hogy elviseljem a világot, amely szüntelenül széthullik a semmibe.”

Günter Kunert az NDK-ban él. Tizennyolc éves volt 1947-ben, amikor először jelentek meg versei. Brecht fedezte fel. Tanítványának számít abban az értelemben, hogy verstárgy és versalany között ironikusan kiélezett feszültséget teremt, felfüggeszti költői és költőietlen különállását. Ha a gondolati líra nem fából vaskarika, akkor Kunert gondolati lírikus. Ugyanezt a magatartást észleli kisesszéinek olvasója is: a mesterétől örökölt elidegenítő hatás itt egyik eszköze annak, hogy tudatosítsa azt a bensőségesen paradox viszonyt, amely a mai embert szűkebb-tágabb világához fűzi. A hagyományhoz például. Érthető elfogultsággal, hadd álljon itt az a kisesszé, amelyben Kunert arról vall, milyen konvenciókat hántott le arról a Petőfi-képről, amely benne él:

„Asszociáció: kézzel színezett nyomat, nagyjából A/3-as formátumban, ami föltehetően már akkor is létezett, legföljebb a megnevezését nem ismerték még: a német ipar akkoriban még nem boldogította a világot normáival, és hogy a norma mi volt, azt itt látni: kékes löporfüst, ágaskodó lovak, vádoló tekintetű lőfejek, bajonettek, puskák, vállbojtok, csákoszínórok, vállfonatok, parolik, tölténytáskák, elragadtatott mozdulatok — mind világosan utal arra, hogy normák szabályoztak minden társadalmi és emocionális magatartást, és ezeknek meghatározott formában kellett megnyilvánulniuk. Meghajol ez előtt az egyenes gerincű Petőfi is, lobogó hajjal, széltől lebegő kiskabátban, némán kiáltó szájjal, a középpontban, kardjával az ellenségre mutat: 1848 óta tölti be tisztét ezen a kézzel színezett nyomaton — amely a valóságban talán nem is létezik, bár én szinte magam előtt látom —, mint aki tulajdon sorsának szerepét alakítja.

1848 óta rengeteg idő telt el, 1848 óta sok minden megváltozott, sok minden nem változott. Nem ismerhetnénk ezt föl, ha nem lennénk különféle vonatkozási rendszerek birtokában — amelyek egyikének *irodalom* a neve, és ebben az irodalomban is a mértékadó lírának, a lírában pedig nem lenne a skála egyik mércéje Petőfi. Változások, forradalmak, konstansok, visszaesések nyomban felismerhetővé válnak, amint a költő szavaival szólunk hozzájuk: »Óh szent költészet, mint le vagy alázva, miként tiporják méltóságodat az ostobák, hallgassatok, ti, hamis próféták, hallgassatok, egy szótok sem igaz, a költészet nem társalgó-terem, hová fecsegni jár a cifra nép, a társaság szemem szedett paréja...«

Ezek a sorok olyanoknak szólnak, akik nem kézzel színezett nyomaton, hanem nagyon is reálisan léteznek, és akik nem tudják, hogy Petőfi 1848 óta órájuk mutat a kardjával.

Ezen a viszonylag kis aspektuson túlmenően azonban Petőfi költészete a maga sokrétűségében a világ minden költészetével rokon, tudniillik a dialektika szempontjából: kudarc és diadal, hatás és hatástalanság, romantika és realitás, póz és gerincesség, halhatatlan eszme és elhalt ideológia feloldhatatlan ellentmondása révén; példaképpül szolgál mindenkinek, aki tudatában van annak, hogy saját humanizálódása példaképeken át valósul meg: nekem példaképem.“ (*Európa Könyvkiadó. Bp., 1981.*)

Sz. J.